

KETMA - KET TARJIMA VA UNING PRINSIPLARI

Anjela Kuganova Alimardonovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Turizm fakulteti Xorijiy til va adabiyoti: ingliz tili yo'nalishi 2-bosqich talabasi

anjelakuganova325@gmail.com

+998950720329

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ketma ket tarjima qilish, uning bir qator temporal, texnik, uslubiy, mazmunli va makansal xususiyatlari uning tarjimashunoslikdagi tutgan o'rnini hamda prinsiplari haqida yoritilgan.

Keywords: ketma -ket tarjima, prinsiplari, tarjima xususiyatlari, konseptuallik, semantografiya.

CONSECUTIVE TRANSLATION AND ITS PRINCIPLES

ABSTRACT

This article describes consecutive translation, a number of its temporal, technical, methodological, meaningful and spatial features, its place and principles in translation studies.

Keywords: sequential translation, principles, translation features, conceptuality, semantography.

KIRISH

Hozirgi zamon tilshunosligi nuqtai nazaridan olib qaralganda ketma-ket tarjima alohida fan sifatida tan olingan bo'lsada u bevosita leksikologiya, grammatika, stilistika, fonetika, til tarixi, falsafa fanlari tarixi, mantiq hamda mamlakatshunoslik fanlari bilan aloqadorlikda rivojlanib bormoqda. Ketma-ket tarjima buyuk olimlarning ilmiy izlanishlari, kitoblari bilan munosib bellashib, umumiy tarjima shoxasiga jon baxsh etib kelgan. Bundan tashqari, ketma-ket tarjima va tarjima jarayonida yozuvlar sxemasi va ularning belgilarini aniq tartibda belgilash orqali tarjimonlarga o'rgatilsa va ko'plab manbalar ishlab chiqilsa ko'pina tarjimonlar uchun qulayliklar bo'lar edi.

Og'zaki ketma-ket tarjima qilish vazifasi, boshqa har qanday tarjima faoliyati kabi, aslida mavjud bo'lgan xabarni etkazishdir. (Shuni esda tutish kerakki, bu xabar so'zlashuv muallifi tomonidan qabul qiluvchiga etkazish uchun mo'ljallangan

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF(2023)-3,778 Volume-1, issue-10

ma'lumotdir). Ketma-ket tarjimada yozma tarjimadan farqli o'laroq, xabar faqat nutq asarining mazmunidan ajralib turishi mumkin; matnning shakli aloqa bilan bog'liq axborotni olib bormaydi, badiiy matn shakli xabarning bir qismini olib yurishi mumkin. Bu holat juda muhimdir: og'zaki tarjimada dastlabki xabarning shakli yozma ravishda kamroq rol o'ynaganligi sababli, xabar boshqa shaklda o'tkazilishi mumkin, ya'ni tarjima shakli asl nusxadan katta farq qilishi mumkin. Og'zaki aloqa tarkibida quyidagi bosqichlar (bosqichlar, ulanishlar) aniqlanishi mumkin):

- Xabar matnining manbayi;
- Asl xabar tarjimonini qabul qilish va tushunish (dekodlash);
- 1. Qabul qilingan xabarni ro'yxatga olish tizimida kodlash-saqlash qurilmasi;
- Chiqish xabarini ro'yxatdan o'tkazish (kodlash);
- 1. Qabul qiluvchi tomonidan tarjimani qabul qilish.

Ko'pgina tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, bu erda eng muhim narsatarjimonning dastlabki xabarni qabul qilish bosqichi va tarjimonning tarjima matnini ishlab chiqarish bosqichi. Shuni ta'kidlash kerakki, dastlabki xabarni qabul qilish bosqichida tarjimon faoliyatining muvaffaqiyati asosan asl xabarning o'ziga xos xususiyatlari bilan belgilanadi. Shuning uchun, keling, asl xabarning umumiy xususiyatlarini ko'rib chiqaylik.

Izchil tarjima-bu og'zaki tarjima turlaridan biri bo'lib, unda ma'ruzachi vaqti-vaqti bilan tarjimonga aytilganlarni tarjima qilish uchun zarur bo'lgan nutqda pauza qiladi. Ushbu pauzalar odatda kichikdir, chunki professional tarjimon odatda nutqning ovozi davomida tarjimani shakllantiradi va pauza paytida uni aytadi. Izchil tarjima maxsus va jiddiy ta'lim va tayyorgarlikni talab qiladi. Ketma-ket tarjima-bu tarjimonning og'zaki nutqini tugatib, butun nutqni yoki uning bir qismini tugatgandan so'ng tarjimonni tarjima qilishni boshlaydigan og'zaki tarjima usuli. Nutqning tarjima qilingan segmentining hajmi har xil bo'lishi mumkin: alohida bayonotdan 20-30 va undan ko'p daqiqalarda ma'ruzachi aytgan katta hajmdagi matnga. Tarjima bu turi tarjima boshlanishidan oldin uzoq vaqt davomida original muhim segmentlari mazmunan tarjimon xotirasida saqlab talab qiladi. Agar asl nusxaning hajmi bir nechta so'zlardan oshib ketgan bo'lsa, asl nusxani qabul qilish jarayonida tarjimon kontentning tugun momentlarini yozib oladi, bu unga xotirada saqlangan xabarni

tiklashga yordam beradi . Boshqa har qanday tarjima kabi, og‘zaki ketma-ket tarjima —muloqot sodir bo‘ladigan nutq faoliyati bilan belgilanadi.

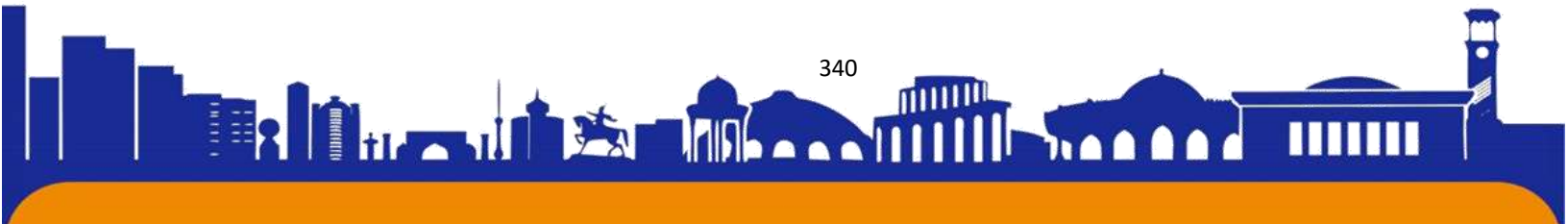
ADABIYOTLAR TAHLILI

S.Serova ta‘kidlaganidek, og‘zaki ketma-ket tarjima-bu kamida uchta subyektning ishtirokida amalga oshiriladigan va nutq faoliyatining bir necha turlari va shakllarini o‘z ichiga olgan vositachilik nutqi faoliyati: tinglash, fikrlash, yozish, o‘qish va gapirish. Prosessual og‘zaki ketma-ket tarjima quyidagicha ta‘riflanishi mumkin: tarjimon, spikerning yonida bo‘lish, nutqni tinglash, yozishni davom ettirish va pauzada nutqini boshqa tilda takrorlash, uning yozuvlariga asoslangan. Shunday qilib, ketma-ket tarjima bir qator temporal, texnik, uslubiy, mazmunli va mekansal xususiyatlar bilan tavsiflanadi. Ketma-ket tarjimaning temporal xususiyatlariga quyidagi xususiyatlar kiradi:

1. axborotni qabul qilishning yagona va aniqligi;
- nutq tezligiga bog‘liqlik va spikerni pauza qilish;
- asl nusxaning juda uzoq ovozi;
- asl fragmentning asl tili va tarjima tilida ovoz berish vaqtida ajratish;

har xil harakatlarning bir vaqtning o‘zida bajarilishi (tinglash va tuzatish, yozuvni o‘qish va gapirish).

Tarjimonning nutq tezligi juda yuqori: spikerning nutqiga teng, agar u tez gapirsa va tezroq bo‘lsa, asl nutq tezligi sekin bo‘lsa. Texnik jihatdan, ketma-ket tarjima axborotni yodlash va tahlil qilish uchun yordamchi sifatida maxsus yozuv yordamida og‘zaki tarjimaning boshqa turlaridan farq qiladi. Ketma-ket tarjima qilinishi kerak bo‘lgan nutqlarning janriga kelsak, aksariyat hollarda ular yuqori darajadagi rasmiyatchilik (ko‘p sonli nutq klişesi, barqaror inqiloblar), hissiylik (baholash so‘z birikmalarining mavjudligi, taqqoslashlar) va kontseptuallik (semantik to‘yinganlikning katta darajasi) bilan tavsiflanadi. rasmiy uslub va jamoat nutqlariga xosdir. Nutqning to‘liq qismini tinglash qobiliyati tufayli, ketma –ket tarjima mahsuloti, sinxron tarjimadan farqli o‘laroq, bir tomondan, ma‘noga katta kirib borishi va boshqa tomondan, tarjima qismining qisqarishi (taxminan uchdan bir qismi) asl nusxaning takrorlanishini bartaraf etish orqali dastlabki xabarga nisbatan xarakterlanadi.

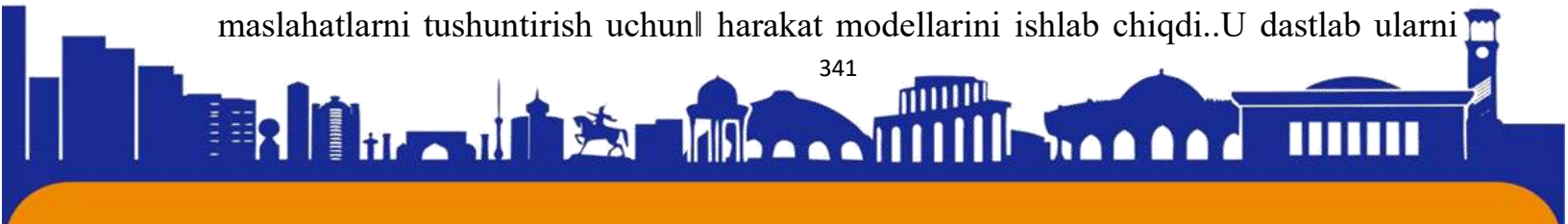
Tarjimonning tinglovchilarga nisbatan fazoviy joylashuvi nuqtai nazaridan uning ishi (sahnada yoki muzokaralar stolida) va qabul qiluvchilar tarjimaning ogʻzaki va ogʻzaki boʻlmagan qismlarini bir vaqtning oʻzida baholash imkoniyatiga ega. Kommunikatorlar bilan bevosita aloqa qilish, qayta soʻroq qilish va qiyinchiliklar yuzaga kelgan taqdirda maʼruzachi yoki tinglovchilarning yordamiga murojaat qilish imkonini beradi. Dialogik nutqni izchil tarjima qilishda kichik soʻzlar tarjima qilinadi. Monologik nutqning ketma-ket tarjimasini bilan segmentlarning uzunligi ikki dan 7-8 daqiqagacha oʻzgarib turadi, koʻproq vaqt zerikishga olib keladi, diqqatni boʻlsa va vaqtning tejash uchun ishlash baʼzan oldindan tarjima qilinadi.

- qoʻshimcha texnik uskunalarda talab qilinmaydi, bu esa tadbirning harakatchanligini oshiradi;
- masalan, sanoat ob'ektlarida ishlayotganda, prezentatsiyalar boʻyicha muzokaralar olib borilganda, delegatsiyalar hamrohligida amalga oshirilishi mumkin;
- ishtirokchilar masalani koʻrib chiqish uchun foydali boʻlishi mumkin boʻlgan qoʻshimcha vaqtga ega (masalan, biznes muzokaralarida);
- koʻp hollarda sinxron tarjimadan farqli oʻlaroq, bitta malakali tarjimonni jalb qilish kabilar;

Ketma-ket tarjima qilishning 3 ta asosiy prinsipi mavjud:

- Anglash
 - Tahlil qilish
1. Qayta ifoda qilish.

Anglash prinsipida soʻzlar emas, fikrlar tarjima qilinishi kerak. Agar tarjimon soʻzlovchining nutqidagi biron bir soʻzning tarjimasini biimasa, u bu soʻzning maʼnosini kontekstdan anglab yetishi zarur. Soʻzlovchining nutqini eʼtibor bilan tinglash juda muhimdir. Maʼnoni eslab qolish uchun asosiy fikrlarni va ular orasidagi bogʻlanishlarni bilish muhimdir. Har qanday nutqda 2 ta asosiy lahza mavjud. Ular nutqning boshlanish va tugashidir. Tarjimon aynan shularga oʻz eʼtiborini qaratishi lozim. Agar u aniq boʻlmasa va oʻtkazib yuborgan boʻlinsa, soʻzlovchiga fikringizni oydinlashtira olasizmi? deb savol bering. Tarjimon soʻzlovchining fikrini oʻzining soʻzlari orqali koʻproq ifoda etsa, tarjimaning sifati yahshiroq boʻladi. Tarjimon koʻproq ijodiy yondoshsa, uning tarjimasini toʻgʻri boʻladi. Daniel Gile—Tarjimadagi taniqli, takroriy qiyinchiliklarni tushuntirish va oʻquvchilarga ularni ingliz uchun berilgan maslahatlarni tushuntirish uchun harakat modellarini ishlab chiqdi. U dastlab ularni

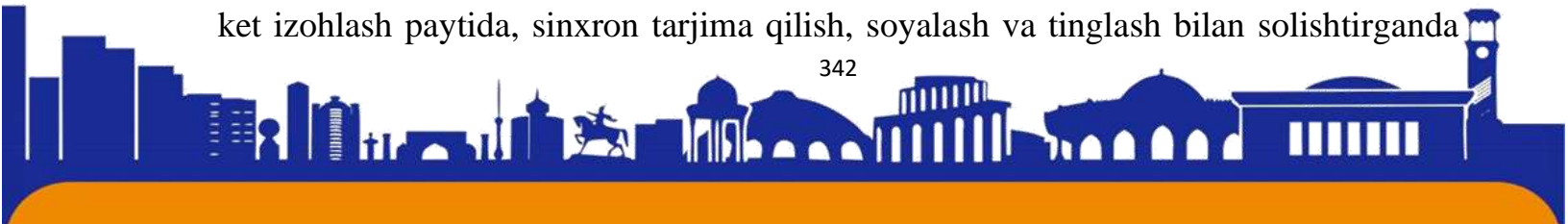
sinxron tarjima qilish uchun ishlab chiqdi, ammo birinchi modelning o'zgartirilgan versiyasini ketma-ket tarjima qilish uchun ham ishlatish mumkin. Uning o'zi ta'kidlaganidek, ular "aslida didaktik bo'lib, talaba tarjimonlari tomonidan darhol anglab etiladigan qilib yaratilgan". Ushbu modelga ko'ra ketma-ket tarjima qilishning ikki bosqichi mavjud, ularni aniq ajratib ko'rsatish mumkin.

Birinchi bosqich -tushunish bosqichi (tinglash va yozuvlarni qabul qilish), ikkinchi bosqich -nutqni ishlab chiqarish (yoki isloh qilish). Gilda birinchi bosqichda, tarjimon nutqni tinglashi, uni tahlil qilishi va qaydlar yozishi tushuntirilgan. To'rtta harakatni ajratish mumkin: L -tinglash va tahlil qilish, N-eslatma, M-qisqa muddatli xotira operatsiyalari va C-muvofiqlashtirish. Xotirani qayta ishlash harakati "tinglangan vaqt bilan uni yozib olish paytigacha bo'lgan vaqt" ni anglatadi. Biroq, ketma-ket birinchi bosqichda ishlab chiqarish bo'yicha harakatlar bor va u "notalar ishlab chiqarishga bag'ishlangan". Gilliesda tushuntirilganidek, talabalar tarjimonlari uchun eng ko'p uchraydigan muammo shundaki, aqliy qobiliyatimiz va ko'p sonli jalb qilinganligimiz sababli, tarjimonlar manba nutqini tinglay olmaydilar va shu bilan birga uni yoza olmaydilar, chunki ular o'ylaydilar. Uni qanday qayd qilish haqida juda ko'p narsa bor va diqqat bilan tinglamang. Shuningdek, ko'pincha ular aytilgan gaplarni eshitishmaydi.

Ikkinchi bosqichda uchta harakatni ajratish mumkin: eslab qolish, o'qisheslatmalarni o'qish, ishlab chiqarish. Qabul qilingan qaydlar, shu tariqa birinchi bosqichda yozib olish, izohlashning ikkinchi bosqichida muhim rol o'ynaydi, chunki agar eslatma yaxshi bo'lsa Remning ishlov berish qobiliyati pasayishi mumkin. "Notalar bir necha oddiy tartib qoidalariga binoan olinganida, nutqning mantiqiy tuzilishi to'g'risida xotiraning vizual stimulyatori sifatida ish olib borishini taxmin qilish mumkin". Ketma-ket tarjimada aniq notalar sahna yo'nalishlari bilan taqqoslanadi, chunki ular tarjimonga "qachon to'xtash kerak, qachon urg'u berish kerak va qachon bo'lmasin". Ushbu modelga ko'ra, ketma-ket sharhlash, agar mavjud imkoniyatlar umumiy ishlov berish talablaridan yuqori bo'lsa, muammosiz davom etadi.

Gerver tarjimon vazifasini "og'zaki ma'lumotlarni olish, saqlash, o'zgartirish va uzatishni o'z ichiga olgan inson ma'lumotlarini qayta ishlashning juda murakkab shakli" deb belgilagan. Ilg va Lambertta'kidlaganidek

Lambert tomonidan o'tkazilgan chuqur ishlov berish bo'yicha tadqiqotda ketma-ket izohlash paytida, sinxron tarjima qilish, soylash va tinglash bilan solishtirganda

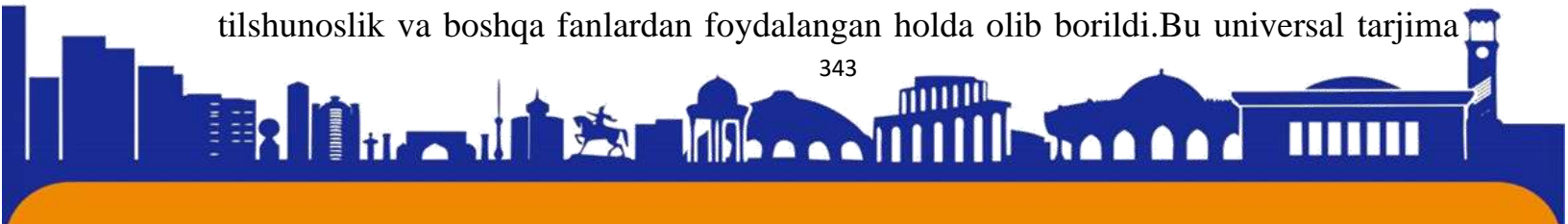
kiruvchi materialni chuqurroq qayta ishlash sodir bo'lganligi ta'kidlangan. Gilning so'zlariga ko'ra tarjima qilishning birinchi bosqichida tinglash va tahlil qilish qobiliyatiga bo'lgan talab yuqori bo'lganda, tarjimon olingan ma'lumotlarning miqdorini kamaytirish orqali kognitiv yukni kamaytirishi mumkin.

Ma'lumki ketma-ket tarjima jarayonida yozuvlar birikmasi asosiy tarjimonning yordamchisi hisoblanida va unga tarjimaning tinglovchiga tog'ri va aniq yetkasib berishini taminlaydi. Ketma-ket tarjimada yozuvlarni alohida sistemasi sifatida o'rganish ketmaket tarjima, balki sinxron va visual tarjima uchun ham katta ahamiyat kasb etadi. Chunki turli yozuv lug'atlari tuzish jarayonida albatta yozuvlar qisqartmalari sistemasi aniqlanadi hamda unga asoslaniladi. Ketma-ket tarjima o'zining alohida yozuv sohasi yoki sistemasiga ega ekanligi so'nggi yarim asr mobaynida yetuk olimlarimiz tomonidan ta'kidlab o'tildi. Ketma-ket tarjimonning yozish tizimi o'ziga xos xususiyatlarga ega. U o'z birliklarining hosil bo'lishiga ko'ra yozuvlar tizimdan farq qiladi, chunki yozuvlar turli hil qisqartmalardan tashkil topadi, strukturasi ko'ra qisqartmaviy birikma yoki turli hil belgilarga teng bo'ladi. Ketma-ket tarjimadagi yozuvlar turli to'liq va belgilersiz kelishi doimiy tarjima bilan umumiy o'xshashlikdir, lekin ketma-ket tarjimadagi birikmalarning tuzilishiga ko'ra, ba'zilar yozma va badiiy tarjimaga yaqin turadi.

Mittinglar vaxalqaro konfirensiyalarda tarjimonning bilib va tarjimonlik mahorati yorqinroq nomoyon bo'ladi. Tarjima jarayonidagi yozuvlarni sxemasini bilish tarjimonning qanchalik tez va sifatli tarjima qilishdek qobiliyatini xalqaro tarjimonlarga ko'rsata olish imkoni berilardi va bizning til bilish va tarjima qilish sohasidagi obro'-e'tiborimizni oshiradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Shunday qilib, tarjimali kursivning rivojlanish tarixini tahlil qilib, ma'lumotni qayd etishning ushbu usulini yaratuvchilar -Jenevadagi mashhur tarjimonlar maktabining vakillari: J. Herbert va J.F.larning hissasini ta'kidlash kerak. Rosana Zamonaviy olimlar tomonidan yozilgan yozuvning asosiy elementlari: g'oyalarni ajratish, qisqartirishlardan foydalanish, o'q bilan bog'lab qo'yish, ish tashlashni rad etish, "qadam" ning ostiga, vertikal ravishda joylashishini ta'kidlaydigan o'z asarlari asosida (RK Minyar-Beloruhev, D. Seleskovich, E .N. Sladkovskaya) keyingi ishlanmalar bir qator fanlardan: eksperimental psixologiya, neyropsikologiya, qiyosiy tilshunoslik va boshqa fanlardan foydalangan holda olib borildi. Bu universal tarjima

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2023 SJIF(2023)-3,778 Volume-1, issue-10

kursivini o'rganishni butunlay yangi bosqichga olib chiqish va tarjimonning izchil tarjimada eng qulayligi uchun tarjima semantografiyasini optimallashtirishga imkon beradi.

REFERENCES

1. Makhmatkulov, K. Gaziyeva, S, & Ashurova ,M .(2020) LANGUAGE INTERFERENCE IN UZBEK AND ENGLISH .
2. Muhammadjonovna , S.D (2020) The development of sociolinguistic competence of future English language teachers through computer technologies . European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences.
3. Ismatullayeva N. Translation issues.- Tashkent , 2013.
4. CATFORDJ.C. A Linguistic Theory of Translation. Oxford University Press. –1978
5. Bahriyev Muhammad , Ketma-ket tarjimada yozuvlar tizimi .-Samarqand, 2020.

